

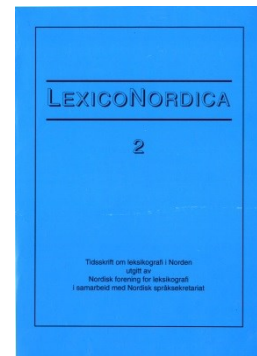
LexicoNordica

Titel: Om ”etisk” tittelbruk i ordbøker

Forfatter: Lars S. Vikør

Kilde: LexicoNordica 2, 1995, s. 341-342

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Lars S. Vikør

Om "etisk" tittelbruk i ordbøker

I artikkelen "Om ordbokskriminalitet og etikk i leksikografisk arbeid" i *LexicoNordica* nr. 1 kritiserer Ruth Vatvedt Fjeld ordbokstitlar som *Bokmålsordboka*, *Nynorskordboka* og *Norsk Ordbok* for å vere villeiande (ho seier det ikkje direkte, men det ligg implisitt i argumentasjonen hennar). Titlane lovar noko ordbøkene ikkje held, hevdar ho, fordi dei impliserer at dei dekkjer heile ordtilfanget innanfor resp. bokmål, nynorsk og norsk. Verst blir det da med *Norsk Ordbok*, som baserer seg på nynorsk og norske dialektar, men utelet bokmålet (som har sitt store ordboksverk i *Norsk Riksmålsordbok* – også ein villeiande tittel, skulle ein da tru, sidan den ikkje berre baserer seg på det som i norsk samanheng blir kalla "riksmål", den mest tradisjonelle varianten av bokmålet).

Etter mi meining set Fjeld for høge krav her. Skulle ein gjennomføre dei konsekvent, kunne ein berre bruke "norsk" om ordbøker som inkluderer både bokmål og nynorsk, og det gjeld dei færreste norske ordbøker. Kritikken hennar rammar ikkje berre *Store norske ordbok* (Kunnskapsforlaget 1991) og *Norsk illustrert ordbok* (Kunnskapsforlaget 1993), men i tillegg også kvar einaste ordbok som går under namn som "Norsk-engelsk ordbok", "Engelsk-norsk ordbok", "Tysk-norsk", "Norsk-fransk" osv. osv. – og som berre dekkjer bokmål (det finst berre få – truleg færre enn ti – tospråklege ordbøker som omfattar begge dei norske målformene).

Det ville på mange måtar vere klargjerande om namnet "bokmål" vart innført i alle desse ordbøkene, men det vil neppe vere praktisk gjennomførleg. Ein tittel er eit blikkfang, og skal vere kort og mest mogleg gjenkjenneleg. Den skal ikkje primært vere beskrivande – varedeklarasjonen må først og fremst komme i forord og/eller baksidetekst, eventuelt også i ein undertittel. Godtek ein det, må ein frikjenne både *Norsk Ordbok* og *Norsk illustrert ordbok*, for begge desse har undertitlar som klart viser kva slags norsk dei omfattar. Derimot må ein halde oppe og forsterke kritikken av dei tospråklege ordbøkene, for der blir det aldri markert på tittelsida eller på baksida at ordbøkene berre dekkjer bokmål, og berre unntaksvis blir det nemnt langt nede i forordet. Kunnskapsforlaget markerer såleis alltid dei få "blå" nynorsk-ordbøkene sine med "nynorsk", dei på bokmål med "norsk".

Når det gjeld tittelen *Norsk Ordbok*, så har han ein historisk bakgrunn. Dette ordboksprosjektet tok til i 1930, og tittelen var meint å knyte trådane tilbake til Ivar Aasens *Norsk Ordbog* frå 1873. Den gongen var det enda uavklart i norsk språkdebatt kva som skulle rekast som "norsk", og namnet *Norsk Ordbog/Norsk Ordbok* var nok

meint som ei språkideologisk markering. Det var ei vanleg oppfatning eit godt stykke ned på 1900-talet at berre nynorsken var eit fullt ut norsk skriftspråk, mens det andre var "dansk-norsk" – ein term som også vart brukt av leiande tilhengjarar av denne målforma, som Knud Knudsen og Hjalmar Falk. Namnet *Norsk Ordbok* er altså historisk lett å forklare, men må grunngjevast annleis i dag enn da tiltaket vart sett i gang.

Vi må, ut frå det som er sagt over, godta at "norsk" betyr "varietet(ar) av norsk", som på kvar sin måte representerer det norske språket. Slik gjer vi det òg i omsetjingar: "til (ev. frå) norsk" betyr til el. frå ei av dei norske målformene. Det blir på same måten som når ordbøker til og frå "English" baserer seg einseitig eller hovudsakleg på britisk eller amerikansk engelsk. Vanleg praksis er at "English" betyr "ein varietet av standardengelsk", og ein slik praksis bør vi altså godta for norsk òg: "norsk" betyr "ein type norsk", ikkje "alt norsk". Men i "varedeklarasjonen" bør det sjølvsagt alltid presiserast kva type "norsk" vara (ordboka) inneheld. Og her er det altså bokmålsleksikografane som er dei store syndarane.

Noko liknande gjeld for så vidt utvalet av ord og former. Det må vere lov å gi ut ordbøker med eit utval av dei tillatne ordformene, viss ein klart markerer kva slags prinsipp som har styrt utvalet. Fjeld jamfører her to ikkje heilt jamførbare forhold: utelatinga av radikale former i Kunnskapsforlagets bokmålsordbøker, og bruken av den eine infinitivsforma som referanseform i nynorske ordbøker og ordlister. (Ho seier feilaktig at "det er svært vanlig at bare a-formene er oppført under de enkelte lemmaene"; det er e-formene som er langt dei vanlegaste i dag – men det rører sjølvsagt ikkje ved det prinsipielle i argumentasjonen hennar.) I det siste tilfellet gjeld det ein formtype som er automatisk substituerbar, og som det blir gjort merksam på i forordet, m.a.o.: ein brukar kan alltid setje inn den rette forma ut ifrå dei opplysningane som står i ordboka. Det er dessutan ein del av vanleg språkbrukarcompetanse i nynorsk å vite at begge infinitivsendingane finst og er jamstilte. Radikale former i bokmålet kan ein derimot ikkje utan vidare avleie av dei tradisjonelle.

Her kjem vi inn på ein anna viktig prinsipielt spørsmål: Kor store krav skal ordboksredaktøren stille til brukaren, når det gjeld kunnskapar om dei elementære ortografiske og morfologiske reglane som gjeld for det aktuelle språket/den aktuelle målforma? Er det rimeleg å godta at ordboksbrukarar aldri les forord og innleiingar, og derfor anstrenge seg for å presse inn alle opplysningar i sjølve ordboksteksta? Kan ein ved å ta inn store mengder av regelmessige og forutseielege former svekkje forståinga for at morfologien byggjer på reglar og ikkje berre er ei samling av enkeltformer? Ikkje minst med tanke på norsk leksikografi kunne det ha vore emne for ein eigen artikkel i *LexicoNordica*.